

Д. е. н. Макуха С. М.

Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого, Україна

Економічна свобода – фактор соціально-економічного прогресу суспільства

Розбудова правової, демократичної держави, яка забезпечує достойний рівень і якість життя громадян, передбачає наявність економічної свободи – фундаментальної суспільної цінності. Для країн з перехідною економікою вона має особливе значення, оскільки від швидкості і повноти забезпечення складових зазначеного поняття залежить успіх ринкового реформування. Економічна свобода забезпечує право всім суб'єктам господарювання виробляти і споживати, продавати і купувати, свободу наймати і найматися, володіти приватною власністю та самостійно діяти у сфері економіки.

Маючи на увазі роль і значення економічної свободи для забезпечення динамічного зростання та розвитку економіки, «The Heritage Foundation» – стратегічний дослідницький інститут США, котрий займається широким спектром питань суспільної політики, разом з газетою «The Wall Street Journal», де друкуються новини політики, економіки, фінансів, аналітики, культури, готують ряд аналітичних досліджень. Найвідоміше з них – щорічний «Індекс економічної свободи». Він базується на 10-ти показниках: свобода бізнесу, свобода торгівлі, податкова свобода, державні витрати, грошова свобода, свобода інвестицій, фінансова свобода, захист прав власності, свобода від корупції, свобода трудових стосунків.

Усі країни світу, представлені в поточному звіті, розділені на п'ять умовних груп відповідно до свого рейтингу за індексом економічної свободи: «вільні», «переважно вільні», «помірно вільні», «переважно невільні» і «невільні». Вага кожного з 10 факторів вважається однаковою, через це загальний індекс являє собою середнє арифметичне від показників від 0 до 100. «Абсолютно вільна» економіка має набрати 100 балів, при відсутності свободи, відповідно, нуль. Дослідження показують, що «вільні» країни в середньому мають удвічі більший дохід на душу населення ніж «переважно вільні», а дохід на душу населення «переважно вільних» країн більш ніж утричі перевищує душевий дохід «переважно невільних» і «невільних» країн. Таке співвідношення пояснюють тим, що скорочення економічних функцій держави й передача відповідальності за прийняття економічних рішень підприємцям, як правило, призводить до значного росту суспільного добробуту.

У новому Індексі економічних свобод, опублікованому 14 січня 2014 р., Україна посіла 155 місце із 178 країн (49,3) бали, потрапивши в групу невільних країн. Це найнижчий результат із 43 європейських країн. Середній показник у світі – 60,3 бали. Минулого року Україна перебувала на 161-шому місці. На наш погляд, визначальний вплив на всі індикатори економічної свободи в Україні має відсутність адекватної цивілізованої ринкової економіки свободи бізнесу. Масштабна монополізація економіки

гальмує створення конкурентного середовища, деформує і криміналізує економіку. Причини такого становища полягають як в успадкованій з часів СРСР структури національної економіки, орієнтованій на розвиток важкої промисловості, так і в реалізації так званої «слов'янської» моделі економічного розвитку. Остання базується на всеосяжному домінуванні фінансової олігархії – невеликої групи громадян, які в процесі приватизації і подальших неконкурентних дій здобули і примножили свої статки шляхом перерозподілу створених усім суспільством природно-матеріальних благ.

Кланово-олігархічні групи здатні суттєво впливати на політичне та економічне життя держави, забезпечуючи свої власні інтереси шляхом створення непрозорих схем господарювання, порушуючи антимонопольне законодавство країни, застосовуючи неекономічні чинники при перерозподілі прав власності. Останніми роками в Україні здійснюється 3000 недружніх поглинань суб'єктів господарювання. Представники великого бізнесу на основі корупційних зв'язків з державними чиновниками концентрують капітал, отримуючи у власність найприбутковіші підприємства і галузі. Анти конкурентні дії представників влади унеможливають вирішення багатьох питань, зв'язаних із входженням підприємств до певної галузі, забороняючи громадянам реалізовувати право на оренду, отримання дозволів та ліцензій, на виділення земельних ділянок і торгових місць на ринках [1, с. 19].

Аналізуючи наслідки втручання держави в економічний процес, А. Сміт ще у XVIII столітті стверджував, що дії держави можуть призводити не тільки до майнової нерівності, але й, по-перше, обмежувати конкуренцію у деяких промислах меншою кількістю людей, по-друге, посилювати конкуренцію в інших промислах порівняно з тим, що могло бути в природних умовах; по-третє, гальмувати вільний перехід праці і капіталу від одного промислу до іншого, з одного місця до іншого [2, с. 102].

Останні дослідження, проведені Антимонопольним комітетом України (АМКУ), свідчать про низький рівень розвитку конкуренції. Протягом останніх років на товарних ринках з обмеженими можливостями для розвитку конкуренції реалізовано більш як 50% обсягу продукції. У тому числі на повністю монополізованих ринках – більш як 7%, на ринках з домінуванням однієї компанії – майже 28%, на ринках з домінуванням кількох компаній – більш як 15% [3, с. 10].

Найбільш монополізованими галузями в Україні є паливно-енергетичний комплекс, транспорт та зв'язок, житлово-комунальне господарство. Відмічається концентрація ринків у торгівлі, агропродовольчому комплексі. Конкуренція майже відсутня на ринках інфраструктурних послуг, пов'язаних зі здійсненням функцій держави, обмеженість конкуренції спостерігається у будівництві, переробній промисловості, сфері електрозв'язку, охорони здоров'я. Результат такої ситуації – постійне зростання цін. Структура припинених АМКУ порушень законодавства про захист економічної конкуренції наприкінці 2013 р. має такі складові: [4, с. 6].

– зловживання монополієм (домінуючим) становищем – 41%;

- анти конкурентні дії органів влади – 24%;
- недобросовісна конкуренція – 16%;
- антиконкурентні узгоджені дії суб'єктів господарювання;
- інші порушення – 9%.

Програма діяльності Кабінету Міністрів України від 01.03.2014 р. передбачає «усунення обмежень для конкуренції і штучних преференцій окремим суб'єктам господарської діяльності. Розширення свободи підприємницької діяльності, істотне скорочення функцій адміністративного регулювання економіки» [5]. Реалізація поставленої мети має відбуватися в контексті євроінтеграційних прагнень України, з урахуванням особливостей антимонопольної заходів, які успішно застосовуються в межах Європейського Союзу. Лібералізація ринкових стосунків в країнах-членах ЄС здійснюється шляхом створення такої економічної ситуації на ринку, коли монополізація ринку стає не вигідною. Це досягається в результаті відміни або зниження митних зборів та імпорتنних обмежень; поліпшення інвестиційного клімату для іноземних інвесторів; сприяння диверсифікації виробництва; підтримка малого бізнесу і венчурних фірм; сприяння фірмам в розробці і освоєнні нових технологій, що допомагають замінювати товари фірм-монополістів.

Література:

1. Борисенко З. Країна неляканих монополістів [Текст] / З. Борисенко // Урядовий кур'єр. – 2014. – № 65.
2. Смит Адам Исследование о природе и причинах богатства народов [Текст] / Адам Смит. – М. – Издательство экономической литературы. – 1962.
3. Про схвалення Концепції Загальнодержавної програми розвитку конкуренції на 2013 – 2023 роки [Текст] : Розпорядження від 19 вересня 2012 р. № 690-р // Урядовий кур'єр. – 2012. – № 180.
4. Малолеткова О. «Лише половина товарів, робіт і послуг реалізується в Україні за умов чесної конкуренції» [Текст] / О. Малолеткова // Урядовий кур'єр. – 2014. – № 9.
5. Програма діяльності Кабінету Міністрів України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://gazetavv.com/news/policy/110851-programa-dyalnost-kabnetu-mnstrv-ukrayini.html>